

ПОДЗЕМЉЕ НАРОДНЕ ОПСЕРВАТОРИЈЕ

МИЛАН ЈЕЛИЧИЋ

Народна опсерваторија, Горњи град 16, 11000 Београд
e-mail: milan_jelicic@vektor.net

Резиме. Поводом отварања астро-интернет учионице 2005. године, аутор је решио да своја сећања на подземни део Народне опсерваторије спаси од заорава. Укључивањем сећања још неких чланова Астрономског друштва и малим консултовањем литературе, рад је проширен и обрађује период између 1964. и 2008. године.

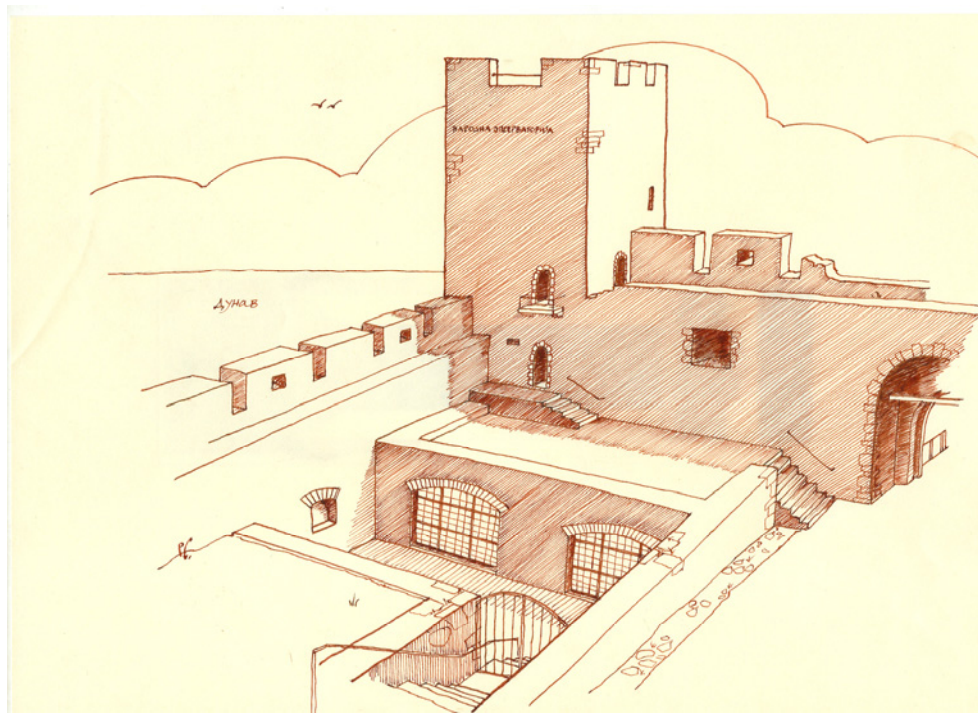
УВОД

Када је 21. јануара 2005. године свечано отворена астро-интернет учионица односно библиотека Народне опсерваторије, била је прилика да се нешто каже о њеном прошлом животу. Решио сам да забележим своја сећања, која сежу до 1967. године, када сам се учланио у Друштво. Поготову што су многи сведоци градње и њених првих година живота, напустили овај свет. Међу њима би посебно био драгоцен Зоран Ивановић (1947 – 1998), који је имао бриљантно памћење. Са бележењем сећања других чланова и то не само на учионицу, већ и на друге подземне просторије тајанствене Народне опсерваторије, првобитна идеја се много променила.

Од користи су била казивања Јована Грујића (умро 2006), Николе Живановића, двојице америчких доктора физике Милана Мијића и Бранислава Ђорђевића, затим др Драгослава Парабуцког (умро 2008), Александра Томића и проф. др Јелене Милоградов-Тулин. Како је М. Мијић, дао сећања у писаној форми, она су цитирана на одговарајућим местима курзивним текстом. Нажалост, његова драгоценост сведочанства се односе претежно на прву половину осме деценије прошлог века.

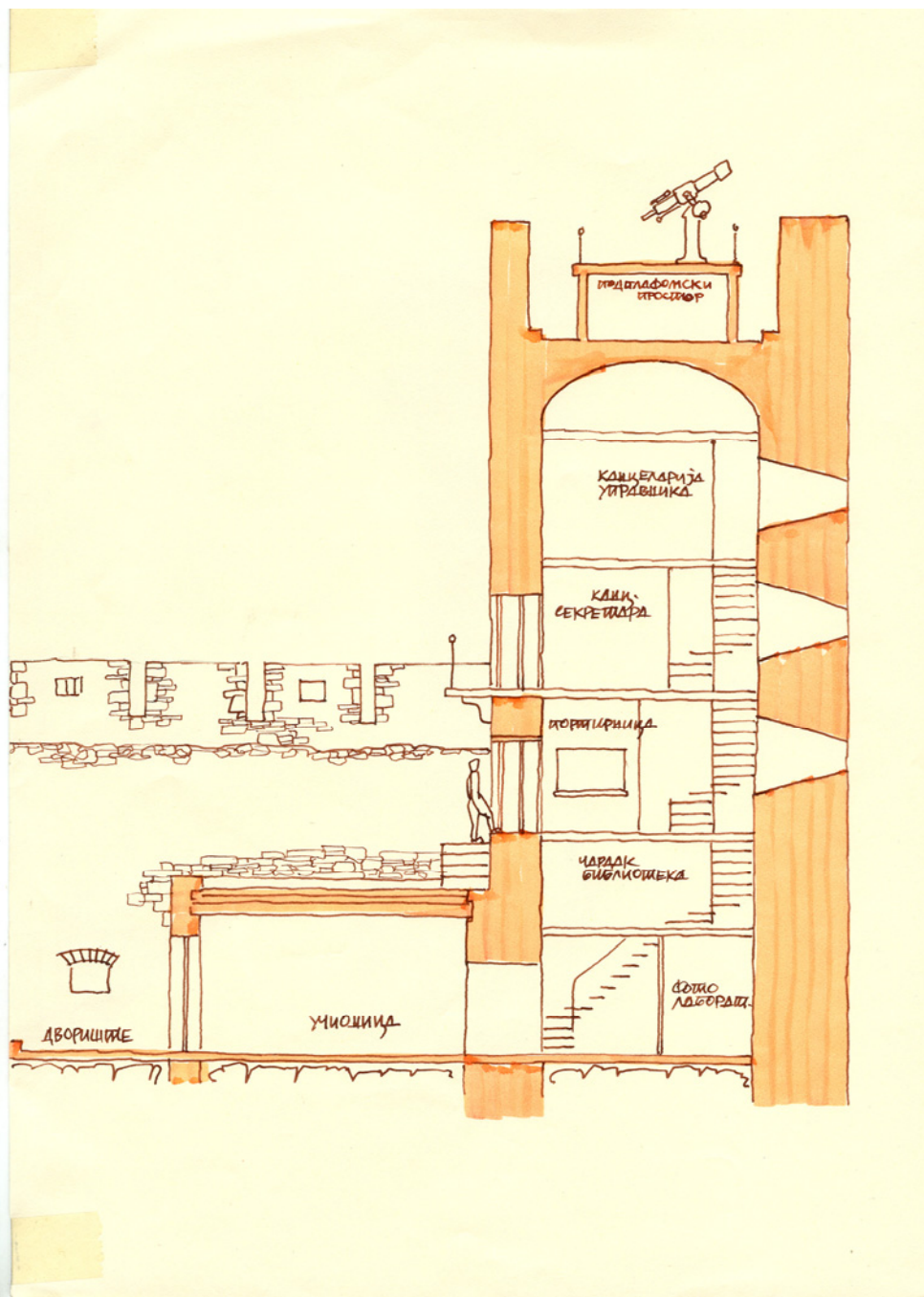
Како су затим следили преглед мојих бележака, од 1984. до 2001. године, и консултовање литературе, додуше прилично слабо, обрађен је период од 1964. до 2008, па се текст много проширио. Сећања красе скице Јована Грујића, које је правио на основу оригиналних планова и силних премеравања, који су му достављани.

ИСТОРИЈСКА ПРОШЛОСТ

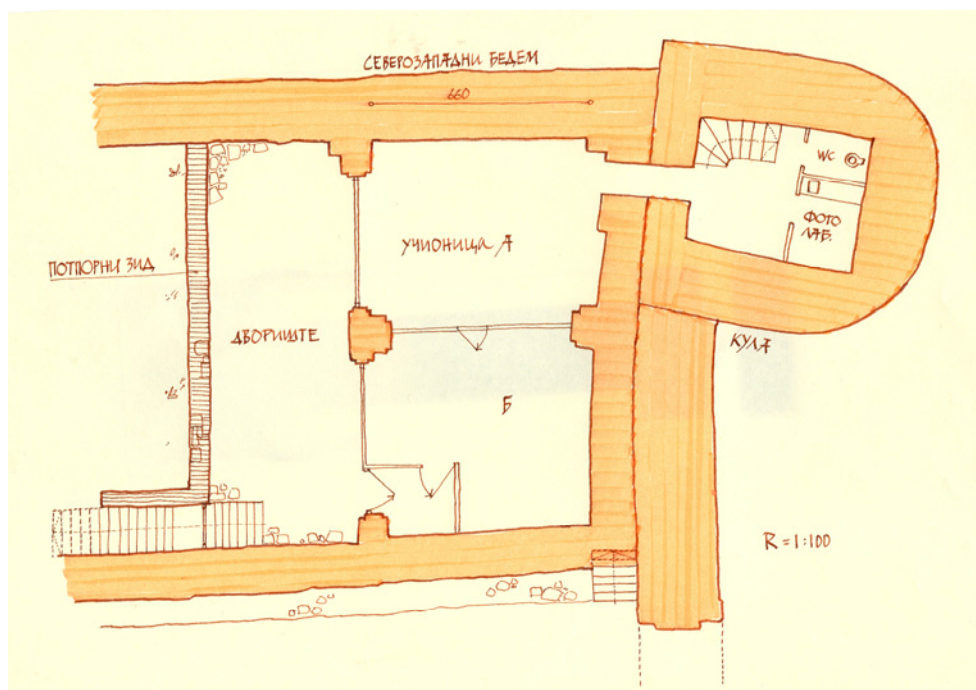
Слика 1: Народна опсерваторија и њена учионица. Лево је део северозападног бедема Горњег града, а десно североисточног бедема са Деспотовом капијом.

Народна опсерваторија се налази у северној угаоној кули Горњег града Београдске тврђаве, која је од римских времена рушена више пута током бурне историје Београда. Последњи пут је страдала у Првом светском рату. И данас се у њеним темељима налази граната аустроугарског мерзера, којој су надлежни успели само да извуку упаљач. Обновљена је 1938. године. После повлачења ЈНА из Горњег града, умешношћу чланова нашег Друштва, Деспотова (Диздарева) кула је између 1962. и 1964. године адаптирана за потребе Народне опсерваторије. На челу овог великог подухвата налазили су се астроном Перо М. Ђурковић и астроном аматер проф. др Радован Данић, хирург. Народна опсерваторија је званично отворена 20. децембра 1964. године.

Слика 2: Вертикални пресек Народне опсерваторије. Процепа у зидовима Куле означавају положај врата (лево) и пушкарница (десно).

Учионица Народне опсерваторије и двориште испред ње се налазе у делу подрума некадашње аустријске грађевине, која је била подигнута уз Кулу, а у којој је крајем XVIII века становао турски заповедник Београдске тврђаве – диздар. По њему је Кула, на предлог арх. Миле Вуловић¹ из Завода за заштиту споменика културе Београда, названа Диздарева кула. Завод се наводно одлучио за овај назив јер је у Тврђави било мало назива везаних за турско време. Професор Данић је ипак стално користио назив Деспотова кула, ваљда зато што је била поред Деспотове капије. Деспот Стефан Лазаревић, син цара Лазара и царице Милице, у потпуности је обновио Београдску тврђаву између 1404. и 1427. године. Зато је Кула 1978. године почела да добија зупце по угледу на куле деспота Стефана, које је подигао око своје задужбине манастира Манасије.

Слика 3: Глоцрт Куле, учионице и њеног дворишта.

Део подрума аустријске грађевине се после ојачања и преправки користи за учионицу. Од бројник подрумских лукова (аркада) данас су у функцији само три – један преграђује учионицу, на А (ближи Кули) и Б део (сл. 3), док два застакљена имају улогу светларника (прозора; окренута су према

¹ Улази у ред пионира Београдског завод за заштиту споменика, који је основан 1961. године. За разлику од многих других, благонаклоно се односила према нашем Друштву. Са респектом је говорила о професору Данићу и Ненаду Јанковићу. Причала ми је да је наше Друштво било тако сиромашно да је секретарима поклањала папир и индиго за писаћу машину. Умрла је 2008. године.

„дворишту“ испред учионице, сл. 1). У архиви Друштва се налази план из кога се види да је учионица требало да буде квадратна, тј. два пута већа по површини, односно два пута шири. Можда се од велике учионице одустало због наиласка на садашњи потпорни зид (штити укопано двориште од земље), или због недостатка средстава.

ПРОСТОРИЈЕ 1964. ГОДИНЕ

На дан отварања Народне опсерваторије, у њеном подземном делу, тј. испод нивоа улаза у Кулу – налазили су се следећи простори:

1) Ван Куле:

а) учионица (са претсобљем). Њена дужа страна се простира уз Кулу и нешто већим делом уз североисточни бедем Горњег града. Њој паралелна страна садржи поменута два светларника. У даљем од Куле се налазе застакљена метална врата, која служе за излаз у двориште, односно Горњи град. Учионицу и мали ходник на дну Куле, са којим је на истом нивоу, спаја камени пролаз дужине око два метра;

б) двориште испред учионице површине око 30 m².

2) У самој Кули четири мала простора:

а) фотолабораторија,

б) тоалет и

в) ходник испред њих, као и

г) проширено одмориште на степеништу које води од поменутог ходника до спратне површине на којој се налази портирница. (Сл. 1)

УЧИОНИЦА

Првих година рада Народне опсерваторије, учионица је имала 50 седишта. Садашња два дела учионице (А и Б, сл. 3) су представљала једну целину. У прочељу учионице, а испред табле налазио се конференцијски сто на ниском дрвеном подијуму. С обзиром на преградни лук учионице, табла се није могла да види из свих делова Б дела учионице. У првом реду је било неколико фотеља са жутозеленим меблом. Једна од њих је имала виши наслон.

На ниским орманима, са обе стране табле и у ниши у зиду (десно од врата за Кулу) и на другим местима налазила су се бројна астрономска учила: армиларна сфера, звездани глобус, механички планетаријум, лунаријум, руски глобус Месеца (који је приказивао мање од 2/3 Месечеве површине), руски широкоугаони инструменти за праћење вештачких сателита (АТ-1), телескопи. . . На зидовима учионице као и на зидовима целе Опсерваторије налазиле су се црно-беле урамљене фотографије са велике

астрономско-астронаутичке изложбе одржане 1954. године. Била је ту и уметничка слика потпуног помрачења Сунца из 1961. коју је Друштву поклатонио Петар Кубичела. Поред светларника је била двострука завеса, споља танка а према учионици црна плишана. Завесе су најчешће навлачене за време пројекција слајдова, филмова и др. На поду испод лукова светларника су била лимена „корита“ офарбана црном бојом. Имала су ширину лука и висину од око 20 см.

После свечаног отварања Народне опсерваторије 1964. године, у коме су поред домаћих узели учешће и гости из Бугарске и Мађарске, у учионици су се одвијале бројне активности:

- курсеви астрономије за почетнике. Курс су у почетку водили и највише предавања одржали тандеми Радован Данић (астрономија) и Ненад Јанковић (историја астрономије), а затим Александар Томић и Ненад Јанковић. Са прављењем пескираног екрана у Планетаријуму (према идеји предавача Нинослава Чабрића, почетком осамдесетих), курс астрономије за почетнике напустио је Народну опсерваторију.

- курсеви из астропотографије (држали су их Александар Кубичела, Ненад Јанковић, а касније Александар Томић),

- различита неформална предавања,

- годишње скупштине,

- практична настава за ученике гимназије. У почетку су предавања држали професор Данић и самостални сарадници, а касније Александар Томић и Нинослав Чабрић,

- предавања за грађане,

- семинари за наставнике,

- пројекције филмова, дијапозитива и др. Друштво је поседовало професионални пројектор за филм, који је касније све више времена проводио на Катедри за астрономију (и филмску камеру), слајд пројектор и епидијаскоп.

Наравно да је учионица имала и улогу клупске просторије чији су најчешћи посетиоци били млађи чланови, углавном до студентске старости. Било је ту доста надметања у знању, грамофонских концерата, свирке на гитари, шала . . .

После почетних бројних гостовања наших професионалних астронома, углавном са Астрономске опсерваторије, убрзо је дошло до осеке њихове сарадње, па су стари управник професор Данић и „гостујући предавач“ Ненад Јанковић били скоро једини „астрономи“.

Ненад Јанковић је имао обичај да држи Курс седећи у једној од фотеља, окренут полазницима. Клинци су волели да имитирају његово жмиркање и накашљавање а и то како у једној руци врти наочаре.

Професор Данић је увек предавао са дрвеног подијума испред табле. Понекад је седео за дугачким столом, који је био на том подијуму, или би устао да нешто објасни на табли или уз помоћ звезданог глобуса који је био на столу. Код њега су будућим сарадницима за забаву били

најинтересантнији хозен-трегери који су придржавали панталоне. То је онда била реткост. Он је такође имао обичај да имена астронома или поједине стране стручне изразе изговара са гласовима и акцентом у оригиналу, што је нама и импоновало али и било помало смешно.

Учионица је била и место у коме је почетком седамдесетих Зоран Ивановић одржао мали импровизовани курс за групу млађих чланова. Почело је тако што је објашњавајући везу између азимутских и небеских екваторских координата Зоран схватио да жутокљунци не знају ни обичну, равну тригонометрију, а и да су танки са озбиљним нумеричким рачунима.

У то доба није још било дигитрона. За рачунања су коришћени шибери, механичке рачунске машине и логаритамске таблице, па је тај специјални курс и почео од логаритама. И тако, док је Калемегданом владао скоро потпуни мрак, у учионици Народне опсерваторије би Зоран Ивановић објашњавао талентима којима се не чека година или три да то науче у школи, шта је мантиса или како се изводи косинусна теорема за сферни троугао. А онда би се Бранислав Геземан, који је био као посматрач, јер он је све то одавно знао, побунио што је Зоранов приступ сувише формалан и недовољно „грчки”. Зоран би му онда дао креду; Геземан би кренуо на посао, а Зоран би са благим осмехом, мало накривљене главе, то посматрао да би на крају промрљао: „стварно елегантно извођење!”.

Једно време, средином седамдесетих, ту су се приказивали недељом поподне и краткометражни филмови из астрономије и астронаутике, позајмљени преко Културног центра Београда.

Учионица, као и цела кула, су тада потпуно припадали члановима.

Вероватно под утицајем професора Данића, великог љубитеља класичне музике целовита учионица је коришћена за грамофонске стерео концерте озбиљне музике. Показала се акустичном. Касније се слушала и рок музика. Звучници су се налазили лево и десно од табле, на орманима у угловима сале.

Са слушањем класичне музике најпре је почео Никола Живановић, а нешто касније Драган Пекез. Професор Данић је волео и познавао музику и имао је пуно прича и успомена везаних за њу. Један од његових најлепших доживљаја био је када је негде у свету слушао два „капуцинска” хора где изводе Алегријев *Miserere*, са диригентом који их је водио окренут публици, са певачима иза себе. Очи би му увек засијале када би причао о томе.

У учионици су били популарнији Бетовен, Чајковски или Вагнер. Плоче су биле из приватних колекција, или позајмљене из музичке библиотеке Британске читаонице у Кнез Михајловој. Пеђа Јованић је на пример много волео Бетовенову „Мису солемнис”. Пролазници у Душановој улици би га у чуду гледали када би одједном забрундао „Кириеее!” Олуја из „Пасторалне симфоније”, увертира „Танхојзера” или „Ноћ на голом брду” Мусоргског су свима били фаворити.

Другом приликом Драган Пекез је ставио плочу која је звучала друкчије него било шта друго, и онда замишљено објаснио: „то је негде из времена

Коперника". Каснијих година нас је стрпљиво учио да музика двадесетог века нису само „Рапсодија у плавом" и „Кармина бурана", али готово нико од нас није развио укус у том смеру. Коментара је било мало, и обично су били штурци, и без фолирања. Осим Пекеза и Банета Ђорђевића, о музици као занату смо мало знали, тако да су приче биле више о композиторима, добу из ког музика потиче, и начину тадашњег живота. Никола Живановић је тако једном причао о Баховом ослепљењу после операције и повратку вида, и о томе како је у том периоду написао нешто што се зове „Уметност фуге". Андреисова „Историја музике" је била на цени. Музика се у учионици слушала само увече, само када је било облачно, и готово увек у потпуном мраку.

Јован Грујић је записао: „Професор Данић нам је откривао свет Бетовена, Баха, Моцарта, Хајдна, снагу музике и снагу личности. Никола Живановић је направио и довукао велике и моћне звучнике тако да је слушање снажне музике у том амбијенту, учинило учионицу катарзичним местом.“

Неко време, пред одлазак на рад у Немачку, док је чекао на папире, у њој је ноћио настојник Ђокић, па смо зазирали да уђемо у њу. Далеко касније, када је учионица била практично напуштена, у њој је пар месеци ноћивао и настојник Вјеран Миладиновић, пре свог пресељења у потплатформу.

До учионице се долазило или из саме, увек инспиративне, средњевековне Куле, или кроз спољашња стаклена врата. Ова врата најчешће су отворана за време представа за грађане у којима би професор Данић најчешће кроз епидијаскоп пројектовао најлепше снимке небеских тела, обично из страних часописа, најчешће француске Астрономије (L'Astronomie), и књига. Редовно су била отворана за време годишњих скупштина.

Силазак низ степенице кроз Кулу (Сл. 3) изазивао је понеко „Куку, где ћемо?", што због полумрака на степеницама, што због тога што су оне биле врло стрме. Директан улаз у учионицу је био лепши, поготово ако је дан био сунчан, звездана врата отворена, а тамне завесе скупљене тако да је учионица била пуна светла. Али на који год начин да су ушли, посетиоци су се у учионици увек осећали пријатно и понашали се са респектом.

Учионица и остале подземне просторије имају посебну микроклиму. Одликује их постојана али ниска температура и велика влага када нема проветравања – односно мемла, како би рекли наши стари; чувен је стих „где акрепе мемла дави". Моје изненађење је било велико када сам у учионици у кориту светларника први пут у животу видео шкорпију, односно акрепа што би рекли Срби и Турци (арапски назив за β Шкорпије је Акраб). Највећи примерци су ваљда до 5 cm. Професор Данић је говорио да нису отровне као филмске и да рука може само мало да отекне. Интересантно је да је почетком овог миленијума шкорпија убола настојника Вјерана, па је за сваки случај примио низ инјекција у Дому здравља Стари град.

Када је већ реч о животињском царству поменимо да су у дворишту учионице и око њега виђане и змије дужине до два метра, које се ваљда

хране бројним гуштерима. Жао ми је што сам морао две да убијем, али изгледале су страшно. По каснијим причама херпетолога то мора да су били смукови.

Изнад учионице се налази бетонска плоча. На њој је био слој од око 30 cm земље. Она је била добар изолатор и лети и зими. У доба секретара Ј. Ступара и настојника А. Чубре ова „баштица“ је била ограђена жицом која се налазила на ниским металним, црноофарбаним цевима, које су биле забетониране. Трава је редовно заливана водом из чесме тоалета. Жица је брзо нестала, а заливање је са временом постало нередовно. Цревом и водом највише је волео да се игра Вјеран. Градско зеленило је далеко слабије одржавало и тада и сада зелене површине испред Народне опсерваторије (и око Планетаријума) него например оне поред Градског завода за заштиту споменика културе, који се налази на другој страни Горњег града. Увек смо их молили, или чашћавали, да обаве своје основне послове, пре свега за кошење.

Од самог почетка загревање учионице није било решено. Три електрична ребраста бела радијатора, на белим гуменим точкићима, никада нису могла да прописно загреју њену велику подземну и влажну просторију. Хладноћа је зими понекад скраћивала и часове Курса, па су је млади чланови називали ледаром или штенаром. Када су отписани радијатори и више од половине поломљених алуминијумских столица (произвођача „Јадран“ – Загреб), отписана је и учионица као место за предавања. Била су то времена лошег финансијског стања Друштва, почетка прокишњавања учионице и отпадања подних виназ плоча, а са друге стране и повећаног интереса за курсеве. Касније је код улаза у Кулу држана и канта која је скупљала кишницу. Хаос је био толики да је једног дана настојник Вјеран Миладиновић самоиницијативно направио списак основних средстава која треба расходovati.

Са измештањем курса у Планетаријум, учионица, у којој је било хладно и у августу, све више се претварала у магацински простор. То је настављено и када је земља на њеном бетонском крову замењена изолационим слојевима и циглом почетком деведесетих, односно када је решен проблем прокишњавања, и када су „прозорска“ стакла замењена двоструким због топлотне изолације (термопан стакло). Нарочито је то био случај са њеном Б половином, која се због тога и слабије одржавала.

Да би се спречило разбијање стакала од стране хулигана (једном су била поразбијана скоро сва – спасао нас је Осигуравајући завод „Дунав“) после постављања термопан стакла, постављена је и јака мрежа са ситним окнима. Око браварских послова у учионици и на целој Кули, као и у Планетаријуму једно време се прилично заузео мајстор Славко из Крњаче. Када су у питању извођачи треба поменути и извесног предузимача Димитријевића, који је

извршио поменуту хидроизолацију и постављање цигала на бетонску плочу учионице. Он се „прославио“ када је његов камион оштетио Деспотову капију. Подстакнути од стране Завода за заштиту споменика, београдски медији су дуго експлоатисали тај „скандал“. Зато је ваљда и следило темељно сређивање Деспотове капије.

Прве покушаје на оживљавању запуштене учионице учинио је Милан Вулетић крајем осамдесетих. Његов долазак је био право освежење и за Опсерваторију и за Планетаријум. Увек ће ми остати у сећању када је, са такође новозапосленим астрономом Снежаном Марковић и младим члановима (Адам Топаловић, Вања Пујин, Јован Митровић, Ненад Милошевић, Иван Глишин) 1987. године буквално засукао рукаве. Ево шта каже М. Вулетић: „Почело се од канцеларије управника и њеног пренатрпаног „Сибира“². Учионица је била непроходна од ствари и прокишљавала је, а двориште је било зарасло, па смо чупали траву из калдрме. Када сам се 1989. запослио на Факултету почело је скидање земље са бетонске плоче и њене изолације“. Учионица и њено двориште су чишћени данима. Том приликом одвезао сам својом „Ладом“ пар аутомобилских приколица отпадака, пре свега шута из дворишта.

На прелазу миленијума у учионици су понекад одржавани полутајни састанци наших чланова (Миодраг Петковић-Мића, Душан Антић, Душан Вучковић-Дуца, Романа Вујасиновић, Елена Димовски), који су хтели да оснују алтернативно друштво, чији је радни назив био Астрономско друштво „Саиф“.

А део учионице. Са израдом четири витрине за књиге (240 x 90 x 30 см) и три велике (2 x 3 x 1 м) сталаже за публикације (направљене су у Калуђерици, крајем првог управниковања др Луке Ч. Поповића, 1995) учионица је неформално преграђена по средини, јер су витрине постављане поред преградног лука. Убрзо су између витрина за лук и под причвршћена врата са металним рамом, која се закључавају, па је учионица и званично преграђена. Било је то у време новог управника проф. др Јелене Милоградов-Турин. Врата су и данас у функцији, али су сада у преградном зиду интернет учионице, који је направљен од гипсаних плоча. Постављањем поменутих високих витрина за књиге, А део учионице је постао и библиотека, а 2005. са постављањем два рачунара и астроинтернет библиотека.

² Мала просторија до канцеларије управника. Буквално се цела налази у зиду Куле, чија је дебљина око 2,5 m.

Зашто је учионица подељена?

Зато што је после хидроизолације крова покушано да се укине њена магацинска улога обезбеђењем простора за бројне књиге, за које више није било места у чардак-библиотеци и канцеларији управника.

Било је то време када су приватници, увиђајући изузетан положај Народне опсерваторије и тражећи себи ухлебље, предлагали да Друштво изда учионицу и двориште испред ње најчешће за угоститељске потребе. Међу њима је био и супруг Катарине Стевановић, наше бивше чланице. За потребе уметничке радионице, овај простор је тражио са својим другом и сликар Милан Атанацковић, каснији уредник телевизије Арт канал. Године 2004. наш члан Александар Вељановић је као директор Јавног предузећа „Београдска тврђава” тражио да учионица (значи и после њене поделе) и тоалет привремено (два месеца) послуже за смештај његових бројних чувара Тврђаве. Наравно да сви ти предлози нису долазили у обзир.

Плашећи се од отуђивања простора, управник (1995–1999) Јелена Милоградов-Турин тражила је да се библиотека одржава тако чисто, да увек изгледа „као да се неко управо сада подигао са столице”.

Други разлог за дељење учионице је био због одвајања непродатих публикација и неугледног складишта старих ствари од чланова и других посетилаца. Трећи се видео у мањој потрошњи електричне енергије за загревање два дела.

Пред прављење интернет кабинета, библиотечки део учионице највише је користио Владимир Ненезић као радионицу за оправку телескопа.

У „магацинском”, „Б” делу учионице, су главни „експонати“ биле поменуте три велике сталаже. У њима су били непродати бројеви часописа „Васиона“ повезани у пакете од по 100 или 50 примерака (дебље свеске) и књиге у картонским кутијама. У овим стелажама су биле неке књиге, затим две велике дрвене кутије у којима су по Србији путовале урамљене и застакљене фотографије са поменуте изложбе из 1954. године, стари намештај из канцеларија, који их је временом напуштао – неколико шибер полица (1x1x0,3 м) скинутих са зидова, које је правио ДЕС из Београда, два канцеларијска стола, сточић из „Сибира“ који је за свој рачунар „Шарп“ (први на Народној опсерваторији) преправио Н. Чабрић, пећи на бутангас, дрвени треножни чивилуци, јаки црни „Искрини“ телефони. . . У учионици се налазио и велики котур телефонског кабла који је донео наш члан Крста Михајловић у циљу успостављања телефонске везе са Планетаријумом. Нажалост веза није никада успостављена јер је ваздушни вод био забрањен, а подземни испод северозападног бедема неостварив. У учионици је било доста делова од телескопа: треножаца (међу њима је био и „Отвејев”

метални са кога је професор Данић са своје терасе у ул. Страхињића Бана 6 посматрао), цеви углавном без оптике, метални носач цеви из Подравске Слатине и др.

Овде је скончао телескоп са објективом „Отвеј“ професора Данића. Он се нашао у учионици 1977. године са почетком припремних радова за подизања зубаца на Кули. Како се том приликом смањила радна површина терасе Народне опсерваторије, он се више никада није вратио на њу. После нестанка (крађе) његовог објектива телескоп је током више година просто очерупан. Механички делови, које је направио Љубомир Пауновић, механичар са Астрономске опсерваторије, премештани су на телескоп „Цајс“, који је био скоро „Отвејев“ близанац. Огољени статив „Отвеја“ је на крају добио, за услуге које је учинио, наш члан Љубиша Спасић, данашњи механичар Астрономске опсерваторије. „Отвејев“ објективски триплет али без ћелије (прстена), донео је 2007. А. Томић. Вратио му га је 1998. један наш бивши члан, чији идентитет није хтео да открије. А. Томић је изјавио да је овај објектив користио за време потпуног помрачења Сунца 1999. године.

Поменимо овде да се у учионици, на улазу из дворишта, налазило **предсобље** ограђено стакленим зидовима. У овој тампон просторији, на једином правом зиду се налазила вешалица са кукама за гардеробу, која никада није коришћена.

Почетком 2005. су се у претсобљу налазила два метална ормана. У ономе, који се закључава, а који су лопови два пута обијали, док је био „каса“ у канцеларији секретара, налазили су се обавезни примерци свих публикација и друге драгоцености Друштва. У другом, који је био смештен испод ниске гардеробних „кука“, биле су књиге и публикације из заоставштине Ђорђа Николића, оснивача Друштва.

Предсобље се за улаз чланова и посетилаца није користило више од 20 година.

Двориште учионице је у нивоу учионице. Његова површина је калдрмисана и нешто је већа од половине учионице. Ограничена је лицем учионице (светларницима) са једне и „потпорним“ зидом висине око 3 метра, са друге стране. Споља се у двориште, за учионицу, силази каменим степеништем.

Половином 1991. грађевински радници Завода за заштиту споменика у своје слободно време, а о трошку Друштва, поправили су тешко оронули дворишни потпорни зид, који је делом био оштећен и земљаним радовима приликом постављања нове водовodne цеви. Приликом одношења шута (два камиона) однете су из дворишта и металне кутије које су до 1977. штитиле

на тераси Народне опсерваторије телескоп „Отвеј”. Било ми је жао, али се морало, јер је Завод за заштиту споменика (сада покојни архитекта Мића Ивановић) месецима пре тога тражио да се уклоне.

Како се из дворишта не би разбијала стакла и у њему вршиле недоличне радње, на предлог предавача Срђана Самуровића 1995. године је направљена је метална капија на бетонском одморишту каменог степеништа.

ПРОСТОРИЈЕ У КУЛИ

Фотолабораторија је била у функцији отприлике првих 25 година. Поседовала је апарат за увећање, потребне посуде за развијање и фиксирање филмова и фотографија, проточни бојлер, апарат за сушење фотографија, рам за дублирање (преснимавање негатива – прича се да га је направио Александар Кубичела), велике лаборантске посуде за хемикалије . . . У почетку је интензивно коришћена од стране велике тројке, коју су чинили самостални сарадници: Јован Грујић, Зоран Ивановић и Никола Живановић, а касније од Слободана Јанкова и Драгослава Парабуцког (који је због оштећености апарата за повећање поклатио свој руски) и Александра Томића, који се поред практичног рада посветио и теорији астрофотографије. У том раду од велике помоћи му је као практични извођач био Љубиша Јовановић.

Нинослав Чабрић је Друштву такође поклатио апарат за повећање слика и руски фото-снајпер „Таир”. У време његовог одласка купљена је велика количина хемикалија и другог фотоматеријала, али је рад на фотографији све више замирао. Крајем осамдесетих година у њој су развијане плоче из којих су Небојша Закић и Александар Томић, на препоруку проф. др Владете Миловановића, извршили одређивање географских координата Народне опсерваторије – прво фотограметријско код нас. Последњих 15 и више година фотолабораторија се није користила. Прибор је расхорован, осим металне судопере, а просторија је претворена у одлагалиште прибора и средстава за чишћење и магацин за све и свашта.

Одумирању фотолабораторије свакако је допринело лоше београдско небо, али и слаби астрономски и фотографски инструменти. Данас, у доба дигиталне фотографије потпуно су згасле некадашње жеље за њеним оживљавањем.

Курс астрофотографије би почео у учионици, где би Јанковић објашњавао појмове, а онда бисмо отишли у малу фотолабораторију. Курс је имао до четири-пет полазника, тако да је било могуће да сви станемо у мрачну комору. То је била једина прилика да видимо Ненада Јанковића без сакоа. Пажљиво би га скинуо и ставио на наслон једне од фотеља у учионици, заврнуо руке беле кошуље, и повео полазнике до лабораторије где би нам онда показивао како се филм ставља у „изазивач” а како у фиксир, и остале радње.

У фотолабораторији је у једном периоду много времена проводио Јован Грујић. Професор Данић је имао обичај да пита „Је ли Јован опет код нужника?“, јер се та просторија испод степеница, налазила одмах до фотолабораторије. Док окреће дозну или помаже Зорану имао је обичај да задивљено коментарише, као „сума две хармонијске функције је опет хармонијска функција!“ и сл. Ретко кад је био задовољан резултатима, па је толико пунио корпу за отпатке згужваним сликама да га је Бранислав Геземан прозвао Баџика. Тај је надимак Јован после дуго носио. Фотографије које би то преживеле биле су, наравно, беспрекорне.

Ево шта је записао сам Ј. Грујић, коме је фотолабораторија одредила животни пут: „Понекад се освањивало уз рад у фотолабораторији у упорном настојању да се добије жељено добра фотографија. Понекад су се правиле интерне мале мале изложбе од оних најуспелијих“.

Можда је фотолабораторија судбину одредила и нашем покојном члану Милету Лукићу, камерману Телевизије Београд.

WC и водоводна мрежа

Тоалет, унисекс просторија, у почетку имао енглеску шољу, која је из хигијенских разлога замењена чувавцем; са новом реконструкцијом враћена је енглеска шоља, постављен је бојлер са туш батеријом . . . Долазило је више пута до загушења јер канализациона цев на путу за септичку јаму има недовољан пад у учионици.

„У њој је Вјеран држао изнад огледала своју слику рађену у уљу, под називом „Св. Вјеран.“ (Ноел Путник).

Приликом радова на путу за митрополијски двор, дошло је до делимичног откривања септичке јаме и оштећења канализационе цеви, па је она крајем миленијума од бедема до септичке јаме замењена у целости о трошку Друштва.

Водовод. Народна опсерваторија је у време отварања била везана за хидрантску мрежу Градског зеленила. Полуразрушени шахт у коме се цоловна цев одвајала за Народну опсерваторију налазио се код чесме Мехмед-паше Соколовића, на даљини од око 200 m. Очитавање водомера који се налазио испред тоалета је било прилично нередовно. Када је крајем осамдесетих година укинута предратна хидрантна мрежа, Кула је бар годину дана била без воде. Прикључивање на нови магистрални вод, који су поставили затвореници, а који је пролазио на педесетак метара од Куле, није ишло лако, све док се са проблемом није упознао наш члан дипл. инж. Јован Илић. Његовим заузимањем постигнут је договор да се укине стара цоловна

мрежа, да Друштво изврши земљане радове, а да зидање шахта и постављање нових водоводних цеви пречника 1 $\frac{3}{4}$ цола и водомера обави Београдски водовод и канализација. Постављање цеви је подразумевало вађење калдрме у ходнику и дворишту учионице, разбијање бетонског пода у њој, рушење дела оронурог потпорног зида дворишта и земљане радове. Управник др Л. Ч. Поповић и ја смо ангажовали физичке раднике из Румуније. Посао су обавили, али су једне ноћи покушали и да обију касу Друштва. Било је то 1991, у време пада комунизма, када је Београд био преплављен гостима са истока, нарочито из Румуније.

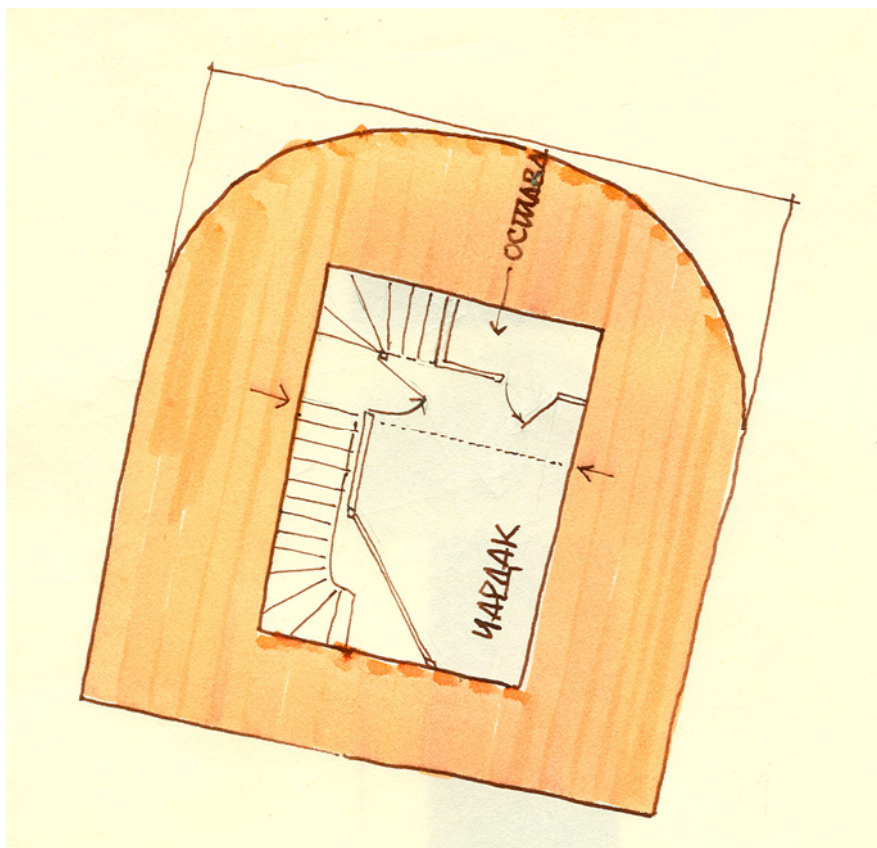
Ходник. Из калдрмисаног ходника се улазило у учионицу, фотолабораторију и тоалет. Од њега полази храстово степениште за горње спратове Опсерваторије.

У ходнику, испред фотолабораторије, налазио се велики „архивски“ ормар, који је преживео Други светски рат у стану Ненада Јанковића. Недавно, 2004. године, је замењен новим, који је специјално прављен за тај простор.

Проширено одмориште – Библиотека – Чардак.

Проширено одмориште. У равни „одморишта”, на степеништу које води од ходника према површини испред портирнице Народне опсерваторије, а које се налази изнад дела тоалета, налазила се „велика” гелендером ограђена површина изнад целих површина фотолабораторије и тоалета – „проширено одмориште“ .

На овој платформи у „Данићево време” налазио се велики трокрилни орман (поменут мало пре као архивски) из предратног периода, који је Друштву предао Ненад Јанковић. У њему су били смештени непродати бројеви „Сатурна” и пре рата штампаних књига као и „Васионе”, углавном великог формата. Поред ормана на поду, а испод степеништа је био шибер орман са алатом, који је поставио и користио настојник-економ Опсерваторије Андреј Чубра (ових ормана било је више у канцеларијама управника и секретара, али су ту били окачени на зидовима). После њега на зид су окачена два мања ормана за алат.

Слика 4: Чардак са оставом. Правоугаоник, десно од тачкица, представља некадашње проширено одмориште.

Библиотека Пре него што је „А“ део учионице постао „библиотека“, назив библиотека се односио на почетком деведесетих година изграђену просторију испод портирнице, која је настала увећањем одморишта на површину изнад већег дела ходника (сл. 4). На мој захтев пројекат библиотеке је крајем 1989. године направила архитекта Љубица Бошњак, по чијем је пројекту поред оближње капеле св. Петке подигнут црквени дом. Том приликом је направила и пројекат за хидроизолацију и преграђивање учионице. Радове је извео и за библиотеку намештај израдио дипл. инж. Боба Станојевић, кога су ангажовали Милан Вулетић и др Стево Шеган. Пре почетка ових радова поменути трокрилни орман је пренешен у ходник испред фотолабораторије, где је добио архивску намену. Нова просторија је опремљена са четири витрине за књиге (190 x 90 x 30 см), па се од тада зове библиотеком.

У библиотеци су се нашао и два рачунара, за које је посебно скројен сто. Испод степеништа које води према портирници у библиотеци је направљена

мала остава са посебним вратима. У њој се у почетку налазила посматрачка опрема, али и неисправна радио станица, донета са Астрономске опсерваторије у доба професора Данића за пријем часовних сигнала. У ову библиотеку сам из опустошеног астрофизичког павиљона Катедре, који се налази у кругу Астрономске опсерваторије, а уз дозволу др С. Шегана, почетком 1992. пренео термоакумулациону пећ, која се после поправке и данас користи.

Библиотека је у почетку служила за обуку сарадника на рачунару (истакли су се Ненад Трајковић, Ференц Сили, Небојша Стојчев и Ненад Миленковић) а онда је затрпана нашим старим и неисправним рачунарима, као и исправним али отписаним рачунарима које је др Владан Челебоновић преко Института за физику донео из Холандије.

Чардак. Са отварањем астроинтернет библиотеке и преносом књига и два ормана за књиге у учионицу, ова просторија нема строго одређену намену, па јој пристаје назив чардак. Аутор назива је Јелена Милоградов-Турин, председница Друштва. Можда зато што гледана из ходника није ни на небу ни на земљи – видљива је само једна њена метална нога.

РАДОВИ И АКТИВНОСТИ ДО 2008.

О радовима и набавкама везаним за „астроинтернет библиотеку“ детаљно је писано у „Васиони“ бр. 1 за 2005. годину на страници 59. Овде укратко изнесимо збивања у „подземљу“ Народне опсерваторије до новембра 2008. када је овај рад предат М. С. Димитријевићу, уреднику овог Зборника.

Крајем 2005. године испражњени су Б део (магацински) учионице и фотолабораторија. У тридесетак тура „Лада“ караваном је разнет углавном расходовани намештај и рачунарска опрема и велика количина непродатих бројева часописа (у Планетаријум).

Две велике полице су поново монтиране у канцеларији планетаријума, а трећа је скраћена и постављена у бившу фотолабораторију. У полице су поново смештени стари бројеви часописа „Васиона“ и друге публикације Друштва, као и непописане књиге библиотеке. Неисправна рачунарска опрема, похабани шибер и други ормани, сандуци у којима су биле фотографије са велике изложбе, и пре свега пропали од влаге часописи и књиге и разни папири у фасциклама завршили су у камиону Градске чистоће.

Испод степеништа, у ходнику, почетком 2006. направљена је **остава** на закључавање у коју су пренети сав алат и потрошни материјал везан за одржавање чистоће. У учионици је направљен конференцијски сто димензија 2,6 x 1 м. Оставу и сто је урадио мајстор Петар Ивковић.

Конференцијски сто се налази у А делу учионице, који се може назвати астроинтернет библиотеком, јер се у њему налазе све књиге и два рачунара намењена члановима. У то време су из канцеларије управника пренета два ормана за књиге. У А делу се сада редовно држе седнице Председништва Друштва.

У Б делу учионице извршени су слични радови, као и у њеном интернет делу, с тим да је уклањањем стаклено-металних делова предсобља оно укинута, а учионица проширена. Малтерисане површине зидова су покривене гипсаним плочама, а под ламинатом. Постављено је ново осветљење.

У њему су остали метални орман, тзв. „каса“, са драгоценостима Друштва и пројектима Народне опсерваторије и Планетаријума, радио апарат професора Данића и неисправна радио станица. Филмски пројектор је смештен у „фотолабораторију“. Метални орман је убрзо затим расходуван, а његов садржај је пренет у орман од иверице, који је направио Горан Павичић. Нови орман се сада налази у чардаку. Горан који је био главни организатор радова у оба дела учионице и који је доста тога и сам урадио, направио је себи радни пулт.

У овом делу учионице се налазе видеобим пројектор, који се може везати и за плафон, и пројекциони екран. Овде су одржани: IV и V конференција Развој астрономије код Срба (2006. и 2008. године), курс научне фантастике са пројекцијом филмова, који је водио Срђан Ђукић, циклус од пет предавања посвећених руском космичком програму (Радмила Тонковић) а који је праћен изложбом, пројектоване су све епизоде Сеганове серије „Космос“, Семинар за наставнике астрономије, излагани су експонати за манифестацију „Ноћ музеја“ (2006, 2007, 2008) . . .

UNDERGROUND OF THE PUBLIC OBSERVATORY

Recently, the Astro-Internet Library was opened in the refurbished basement of the Belgrade public observatory. It provided an occasion to collect records and reminiscences about the previous state of this area and various activities that took place there in period from 1964 until 2008.